

Mussolinival s a republikánus Spanyolország igazságát Francóval szemben. Benda valószínűleg majd azt mondja, hogy még mindig Dreyfust védi ugyanazon örökéletű értékek nevében. Mandeiből azonban csak igen keves niható, mert Benda igenis változtatja „örök” értékeit, bár ezt még önmagának sem vallja be. A *Nouvelle Revue Française* egyik legutóbbi számában azt állítja, hogy az „írástudót” már szerepe is válogatásra kényszeríti s ezért mindent tekintetbe véve inkább a haladás, mint a szervezett regresszió a győztes választásában. Vajjon nem lett hűtlen itt a „clerc” szigorú definíciójához? Barátsággal köszöntjük ezt a hűtlenséget, ha ez hűtlenség, s ha a haladó értékek megvédése szükségszerűen következik a demokratikus értékek védelméből. A *Jeunesse d'un Clerc*-ben megtalálhatók Picquart ezredes, Clemenceau, Sévérine és Léon Blum csipős éllel megírt portréi. Akad azután pár szentimentális kalandleírás is, melyek azt bizonyítják, hogy J. Benda, a „clerc” is volt áldozata a szerelem szeszélyeinek.

A *Jeunesse d'un Clerc* lehet, hogy nem egyezik szerzője intellektuális elveivel, de szemléltető bizonyítéka a 80-as évek társadalmi életének s a demokratikus polgárság gondolkodásának. (P. N.)

**SUR LA LITTERATURE ET L'ART (Editions Sociales Internationales.
Paris 1936)**

Ha a gazdag adathalmazból (kiadott művek, családi levelek, barátok emlékezései) csak szemelvény-félét adtak volna ki, még akkor is nagy érdeklődést kelt a Marx és Engels szövegek gyűjteménye *Az irodalom és művészetről*. Marx írásai a „megalázkodó irodalomról” vagy Engels cikkei a „tendenciáról az irodalomban” a XIX. század esztétikai problémáinak a legáthatóbb elemzését jelentik. Különböző bírálatokban ezek az írások olyan különböző írókat határoznak el kimerítő alaposággal, mint *Shelley*, *Byron* és *Carlyle*. Minden elképzelhető Goethe-ellenkezésünket ez az Engels mondat fogja össze: „Mi nem azt kifogásoljuk benne, hogy nem volt liberális, hanem azt, hogy olykor filiszter tudott lenni.” És ki ne dicsérné a két filozófust azért, hogy a *Neveu de Rameau*-t a dialektika mesterművének nevezik?

A válogatott idézet-együttes, amit *Jean Freville* fordított és látott el bő jegyzetekkel, teljes gondolatépítmény; a különböző írókról szóló vélemények és a közzétett elvek törekvése a materialista álláspont leszögezése az irodalomról. Jean Freville kitűnő bevezetésében a következőket írja: „Az irodalom, mint általában a művészet ideológiai felülépítmény, mely az adott gazdasági feltételeken épül, ezenkívül azonban sajátos a fejlődése; hatnak rá más ideológiai felülépítmények, ő maga viszont visszahat a társadalomra, melynek kifejezője és hozzájárul annak megváltoztatásához.” Az összeállított anthológia bizonyítja, hogy Marx és Engels a kérdést teljes egészében vetették fel. Vajjon szükséges-e ily körülmények közt tiltakozni a fanatizmus vádjai ellen? Igen. Tiltakozni kell mindaddig, míg a túlóldalról azt állítják rólunk, hogy szerintünk az egyedüli determináns a gazdasági tényező. Engels ezt a formulát „üresnek és abszurdnak” bélyegzi. Egy 1890-ből keltezett levélben, mely az önkritika mintaképe, elismeri, hogy Marx és ő maga részben felelősek ezért a balhiedelemért: „Ellenfeleinkkel szemben hangsúlyoznunk kellett volna azokat az alapvető elveket, amiket ők tagadtak.” Viszont megállapítja Engels, hogy történelmi munkájuk figyelmes olvasója nem értheti őket félre.

Marx 1842-ben tiltakozott a gondolatok és a stílus megcenzurázása el-

len: „A forma — mondja — az én tulajdonom; a forma a szellemi egyéniségem“. Az író szabadságáról kerülgetés nélkül jelenti ki: „Az író természetesen pénzt kell keresen, hogy megélhessen és irhasson, de semmiestre sem kell, hogy azért éljen és írjon, hogy pénzt keresen...“ „A sajtó első szabadsága abban áll, hogy ne mesterség legyen.“ S ime még ma is vannak olyanok, akik lenézéssel ejtik ki ennek a „materiálistának“ a nevét! Szeretnénk hinni, hogy nekik is hasonlóan nemes a felfogásuk az írói méltóságról.

Marx és Engels szerint „végelemzésben a történelem döntő faktora a reális élet teremtése és reprodukciója“, ugyanakkor azonban a történelmi harcok a felülépítmény különböző részeinek hatását és visszahatását is érik. Ezért jegyzi meg Engels: „a költőtől nem azt kell várni, hogy az általa leirt társadalmi konfliktusok jövő történelmi megoldását adja az olvasónak“. Ezért tudott Marx gyönyörködni a legitimista Balzac műveiben, aki „a reális viszonyok mély megértését“ revellálta. Ez a dicséret teszi lehetővé a realizmus félreértés nélküli meghatározását. E szerint a realizmustól ne várjunk se fényképet, se pamflettet. hanem hű és teljes ábrázolást, amit Engels így fejez ki: „A realizmus a részletek pontos leírásán kívül feltételezi a tipikus karakterek jellemző körülmények közötti ábrázolását.“ Ha ez a formula túl elvontnak tűnik s ha valaki azt hiszi, hogy tendenciózusan értelmezzük, hogy a modern realizmusban a költészetnek és pszichológiának is helyet szorítsunk, arra a levélre emlékeztetünk, amiben Marx Lassale *Franz von Schickingen* c. tragédiáját bírálja: „Inkább *shakespeareizálnod* kellett volna, mert a legnagyobb hibának tartom a *schillerizálást*, ami szerintem azzal egyértelmű, hogy az egyéneket a század lelkének egyszerű szócsóveivé tesszük“. Harminc évvel később Engels így ír: „Mennél leplezettebbek az író (politikai) meggyőződésai, a mű annál értékesebb.“ (R. L.)

ERSKINE CALDWELL: SOME AMERICAN PEOPLE

Jól ismerjük az amerikai irodalomból a prairiek és a felhőkarcolók Amerikáját, ismerjük Jack London romantikus, csavargó Amerikáját, Dreiser üzletembereit, Sinclair Lewis kispolgárait. De Erskine Caldwell Amerikája más, ismeretlen. Érdekes, hogy ugyanakkor, amikor a közép-európai irodalomba betör a koldus milliók, a nincstelen parasztlakó sűrő, ugyanakkor az amerikai irodalom Illyés Gyulája is — először az Egyesült Államok történetében — felveti a földmunkás problémát irodalmi síkon.

Caldwell főleg New-England kulákjairól és a fekete Dél éhes „sharenopper“-jeiről beszél. A délvidéki feudális négerkiszákmányolás egészen Illyés dunántúli nagybirtokaira emlékeztet. Megrázó színekkel festi az elbutult földesurakat, a lincselő kiskereskedőket, az üzött vadakat, a négereket. A „Some American People“ című könyv utijegyzetek gyűjteménye. Ezekből közlünk mutatót. (B. E.)

A földmives, aki csak néhány centet keres naponta nem tud külön lakást bérelni családjá számára. Napi 25 centes bér mellett nincs más mit tenni, mint megosztani a lakást egy másik családdal. Aki ismeri a délvidéki farmerek helyzetét, nehézség nélkül idézhet sok esetet, amelyekben a nyomor gyászos szerepet játszik. A georgiai és arkansasi helyzet nem jellemző az egész Délre, de kitűnően illusztrálja az elszigetelt kis falvakban élő sok ezer családot.

Tipikus eset a következő: Három család él egy kicsi kisház két szobájában. Mindegyik család 1-4 gyerekkel. Mialatt két 18 éves lány gyuj-